

21. BÖLÜM / CHAPTER 21

OSMANLI DEVLETİ'NDE SAĞIR, DİLSİZ VE ÂMÂLARIN VE AİLELERİNİN ARZUHALLERİ

PETITIONS SUBMITTED BY THE DEAF, MUTE, BLIND, AND THEIR FAMILIES IN THE OTTOMAN EMPIRE

Hürü SAĞLAM TEKİR*

*Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sinop, Türkiye
e-posta: hrsaglam@gmail.com

DOI: 10.26650/B/AA09.2020.007.21

ÖZ

Tarihsel bilgilerin açıklanması ve yorumlanmasında kullanılan kaynaklardan bir tanesi de arzuhallerdir. Arzuhaller bir istek veya şikâyetin dile getirilmesi için sunulan yazıları kapsamaktadır. Arzuhaller padişah başta olmak üzere taşradaki küçük idareci ve makamlara kadar resmi statüdeki yetkili her makama sunulabilirdi. Şüphesiz en etkili padişaha sunulanlarıydı. Çalışmaya konu olan sağır dilsiz ve âmâlara ve ailelerine ait arzuhaller incelendiğinde; arzuhallerin genellikle ekonomik, eğitim ve özel durumlardan kaynaklı oldukları göze çarpmaktadır. Bu arzuhallerin bazılarını engelli bireylerin kendilerinin bizzat yazdığı, bazılarını ailelerinin yazdığı bazı durumlarda da Maarif Nezareti ya da Maliye Nezareti aracılığı ile yazdıkları görülmektedir. Çalışmada incelenen arzuhaller ile sağır dilsiz ve âmâların 19. yüzyıldaki sorunları, içinde buldukları durum irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın önem arz eden kısmı; tarihi sağır dilsiz ve âmâların penceresinden yeniden okuyabilmek ve literatüre tarihsel bir perspektif sunabilmektir. Bu süreçte arşiv belgeleri ve ikinci el kaynaklar veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arzuhal, sağır dilsiz, âmâ, eğitim, ekonomi

ABSTRACT

Petitions are a useful source for explaining and interpreting historical information. As written submissions making a request or complaint, in the Ottoman period, it was possible to submit petitions to any level of official authority ranging from minor rural administrators to the sultan. Those submitted to the sultan were undoubtedly the most effective. The present study seeks to analyze petitions submitted by the deaf, mute, blind, and their families, and shows that they were often made for financial, educational, and special reasons. As will be seen, some petitions were written by disabled individuals themselves, some by their families, and some with the help of the Ministry of Education or the Ministry of Finance. Based on the corpus analyzed in the study, an effort was made to examine the

situation of, and problems experienced by, deaf, mute and blind people in the nineteenth century. The goal of the study is to analyze history from the perspective of the deaf, mute and blind, and to offer a historical perspective on the literary evidence. In this context, data was obtained from archival documents, and its interpretation supported by secondary sources.

Keywords: Petition, deaf mute, blind, education, economy

Giriş

Çalışma sağır dilsiz ve âmâ çocukların ve ailelerinin yazmış oldukları 19. yüzyıla ait arzuhal örneklerinden meydana gelmektedir. Bu nedenle temel kaynaklarımızı arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan arzuhallerin, genellikle engellilerin veya ailelerinin içinde buldukları sıkıntıların son bulması için belirli istekleri içeren belgelerden oluştuğu görülmektedir. Bu arzuhallere devletin o zamanki verdiği tepki ise devletin sosyal devlet olabilme yolunda hangi aşamada olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Sağır dilsiz ve âmâların daha önce bu şekliyle çalışılmamış olması çalışmayı önemli kılmakla beraber biricik de yapmaz. Bunun aksine çalışma ancak başlangıç seviyesinde bir çalışma olabilir.

Öncelikle “*arzuhal-arzuhalcilik nedir?*” sorusuyla ilgili kısa bir bilgi vermek gerekmektedir. Arzuhal, bir istek veya şikâyetin üst makama duyurulması, bunun için sunulan yazı, dilekçedir. Osmanlı Devleti’nde tabii bir hak olarak arzuhaller sıklıkla kullanılmıştır. Osmanlılarda arzuhal bir haksızlık, şikâyet, bir görev veya ücretin istenmesi, bir yanlışlığın düzeltilmesi gibi durumlarda verilir. Arzuhaller padişahın başlatarak taşradaki küçük idareci ve makamlara kadar yetkili her makama sunulabilirdi. En etkili arzuhal şüphesiz padişaha sunulandı. Sadrazama da değişik mahiyetlerde arzuhallerin sunulduğu durumlar olurdu. Bunun yanı sıra Dîvân-ı Hümâyûna arzuhal sunulması da çok yaygın ve önemli bir uygulamaydı. Arzuhallerin yazılmasının kolay olmaması zamanla arzuhalcilik ismiyle bir mesleğin ortaya çıkmasına sebep olmuş, bu müstakil meslek sahipleri arzuhalciler denilen bir yetkiliye bağlanmıştı. Arzuhalcilerin belirli özelliklere sahip olması gerekiyordu. 1773 tarihli bir fermanda; arzuhalcilerin dürüst, namuslu, arzuhal yazım kurallarına vakıf, şer’i şerifi ve kanunları bilen, yürürlükteki kurallardan haberdar, tecrübeli kimselerden seçilmesi gerektiği belirtilmiştir. Hatta fermanda bir süreden beri bu vasıfları taşımayan kişilerin ilgililerden izin almadan arzuhalcilik yaptıkları belirtilmiş ve bu durumun yeniden eski düzene kavuşturulması, buna uymayanların da cezalandırılmaları konuları ilgililere duyurulmuştur.¹

1 Mehmet İpşirli, “Arzuhal”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, III: 447-448; Gülden Sarıyıldız, *Sokak Yazıcıları Osmanlılarda Arzuhalle ve Arzuhalciler* (İstanbul: Derlem Yayınları, 2010).

Çalışmada öncelikle sağır, dilsiz ve âmâların eğitimlerine, iş hayatlarına, üniformalarına dair arzuhallerden bahsedilecek ardından sosyal ve ekonomik sıkıntılarına dair arzuhal örnekleri irdelenecektir.

1. Sağır Dilsiz Mektebine Kabul Müracaatlarına Dair Arzuhaller

1889 yılında sadece İstanbul'da var olan Sağır Dilsizler Mektebine Osmanlı Devleti'nin birçok vilayetlerinden müracaatlar olduğu görülmektedir. Ancak bu talepler mektebin yatılı kısmının olmadığı gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Öğrenciler mektebe kabul edilebilme pahasına başka bir mektebin yatılı kısmında kalıp, Sağır Dilsiz Mektebine gitmeyi dahi çözüm olarak sunmuşlardır.² Bu konuyla alakalı olarak; dilsiz mektebi öğrencilerinden Manısalı İsak Nahum oğlu Yako'nun İstanbul'da mektebe gündüzlü olarak devam edip başka bir mektebin yatılı kısmında kalması ve masraflarının da Maarif Nezareti tarafından karşılanması için Aydın Vilayetine 28 Kasım 1893 tarihinde yazdığı bir arzuhal vardır. Bununla birlikte alınan cevap sağır dilsiz öğrenciyi memnun edecek türde değildir; çünkü Maarif Nezaretinin idare ettiği yatılı Sultani ve Mülki olmak üzere iki mektep olduğu ve bu mekteplerde de başka mektep öğrencilerinin kalamayacağı 2 Ocak 1894 tarihinde kendisine bildirilmişti.³

Başka bir örnek ise 21 Aralık 1895 tarihinde Edirne vilayeti aracılığı ile Maarif-i Umumiye Nezareti'ne Yahudi milletinden olup yoksul durumda olan Edirneli Küfeci Yasef Veled-i Arun'un başvurusuydu. Arun, doğuştan dilsiz olan 13 yaşındaki oğlu Rafael'in İstanbul'da Dilsizler Mektebine kabulünü istedi. Fakat 31 Aralık 1895'te verilen cevapta, Rafael'in İstanbul'da kalacak yeri olduğu takdirde Dilsiz Mektebine kabul edilebileceği söylendi.⁴

Bu şekilde olan başvurulardan birisi de Urla Rüşumat Sandık Emmini Mehmet Şerif Efendi'nin 9-10 yaşlarındaki dilsiz oğlu Nuri'nin başvurusudur. İstanbul'daki Dilsiz Mektebine yatılı olarak kayıt ve kabulü konusunda Urla Kaymakamlığı aracılığı ile Maarif Nezareti'ne 10 Mart 1898 tarihinde yapılan müracaat yatılı kısmının olmadığı gerekçesiyle kabul edilmedi.⁵

Erzurum'dan yapılan bir başvuru da diğerlerinden farklı değildir. Dördüncü Ordu-yı Hümayuna mensup 34. Hafif Süvari Alay Kâtibi Ömer Efendi, dilsiz olan 13 yaşındaki oğlu İbrahim Edhem'in İstanbul'daki Dilsiz Mektebine kayıt ve kabulü ile ilgili başvurusunu Erzurum Valiliği aracılığıyla yapmıştır. Ömer Efendi'ye, oğlunun bu başvurusunun İstanbul'da

2 Hürü Sağlam Tekir, *Osmanlı Devleti'nde Sağır Dilsiz ve Âmâların Eğitimi ve Toplumsal Hayattaki Rollerini (1889-1922)* (Doktora Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 161.

3 BOA, MF. MKT, 191/92.

4 BOA, MF. MKT, 299/32.

5 BOA, MF. MKT, 391/30.

akrabaları olduğu takdirde akrabalarının yanında kalması ve yalnız gündüzleri mektebe devam etmesi şartı ile kabul edilebileceği Erzurum Maarif Müdürlüğü aracılığı ile bildirildi.⁶

Mektebe eğitimleri için başvurulmuş çocuklar arasında yaş sınırını aşanların olduğu da göze çarpan hususlar arasındadır. Bunun sebebi yoksulluk ve mektebin yine yatılı olmamasından kaynaklanmaktadır. 18 yaşındaki İstefan'ın mektebe kabulü için yazılan arzuhal buna bir örnektir. İstanbul'da açılan ilk Sağır Dilsiz Mektebinin 1889 yılında açıldığı göz önüne alınırsa İstefan'ın çoktan okul çağına olduğu da görülecektir; fakat ekonomik sebepler buna engel olmuştur. Edirne'nin Cisir-i Ergene (Uzunköprü) kazasının Rum Muradiye Mahallesi ihtiyar heyeti tarafından Edirne Vilayeti aracılığı ile Maarif-i Umumiye Nezaret-i Aliyyesi'ne 9 Ağustos 1902 tarihinde gönderilen yazıda yetim ve fakir olan İstefan'ın annesinden başka kimsesinin olmadığı belirtilerek 18 yaşında olmasına rağmen mektebe kabulü istenmektedir. İstanbul'da kalacak bir yer bulursa mektebe kabul edilebileceği kendisine bildirilmiştir.⁷ Bu şekilde yaş sınırı engeline takılan sağır dilsiz öğrencilerden birisi de Midillili Şerafeddin'di. Şerafeddin de Sağır Dilsiz Mektebine ücretsiz kaydolmak istemektedir. Hâlbuki Şerafeddin'in yaşı mektebe kaydolma yaşını çoktan geçmiştir; çünkü Şerafeddin mektubunu yazdığı vakit 20 yaşındadır. Bu durum okula başlaması için belirlenen üst yaş sınırının üstündedir. Okula başlama yaşı 7-10 yaş aralığında olmasına rağmen gelişmemiş çocuklar için istisna olarak 13 yaşına kadar kayıt yaptırma hakkı tanınmıştır. Başlangıçta bu gencin talebi reddedilse de ikinci incelemeden sonra, sağırlığını belgeleyebildiği ve İstanbul'da kalacak yer bulabildiği takdirde okula kayıt isteği kabul edilmiştir.⁸

Engelli bireylere sahip ailelerin, çocuklarının geleceği ile ilgili kaygılarının diğer ailelere nazaran daha yüksek olduğu görülmektedir. Ailelerin kendileri hayattayken çocuklarına bir şekilde bakabilmekte; fakat yokluklarında nasıl yaşayacakları aileleri tedirgin etmektedir. Gazze'de yaşayan Hacı Salim bin Mahmut Çavuş'un endişesi bu duruma bir örnektir. 26 Haziran 1906'da Gazze ahalisinden Hacı Salim bin Mahmud Çavuş Dâhiliye Nezaretine bir dilekçe yazmıştır. Dilekçede Mehmed, Abdüsselam, Muti, Sâdi ve Hâfız adlarında beş dilsiz çocuğa sahip olduğundan; durumunun iyi olmadığından ve çocukların bakımından aciz olduğundan; çocuklarının ileride hayatlarını kolayca idame ettirebilmeleri için İstanbul'da bulunan Dilsiz Mektebine kaydettirmek istediğinden bahsetmiştir. Kudüs Mutasarrıflığı aracılığı ile 23 Ağustos 1906'da Mahmud Çavuş'a verilen cevapta Dilsiz Mektebinde sadece gündüz

6 BOA, DH. MKT, 548/31.

7 BOA, MF. MKT, 656/37.

8 Chris Gratien, "Osmanlı Talebelerinden Mektuplar ve Alternatif Eğitim Hikâyeleri", *Kebikeç* 37 (2014): 14; Sağlam Tekir, "Osmanlı Devleti'nde Sağır Dilsiz ve Âmâların Eğitimi ve Toplumsal Hayattaki Roller (1889-1922)", 121.

eğitimi verilebildiği, ayrıca mektebin kapasitesinin çok dolu olması sebebiyle gece eğitimi planlandığı, bu uygulamaya geçildiği takdirde konuyla ilgili kendilerine bilgi verileceği bildirilmiştir.⁹ Aynı şekilde Mahmud Çavuş'un 22 Nisan 1909'da da benzer gerekçeleri öne sürerek beş çocuğunun mektebe kabul edilmesini istediği ancak bu talebinin de karşılanmadığı görülmektedir.¹⁰ Aradan geçen üç seneye rağmen hala çocuklarını okula yerleştirememişler; çünkü mektep hala yatılı değildi ve ülkenin belirli yerlerinde bulunmaktaydı.

Sonraki yıllarda da Sağır Dilsizler Mektebine İstanbul dışından müracaatların devam etmiş olduğu görülmektedir. 26 Ağustos 1896'da Edirne'den müracaat eden sağır dilsiz Mişon Veled-i Avram'ın başvurusu bunlardan biridir. Mişon Veled-i Avram Edirne Hahambaşılığı aracılığı ile Dilsiz Mektebine kabulünü istemiştir. 26 Kasım 1896 yılında Rüşdiye idaresi tarafından verilen cevapta Mişon Veled-i Avram'ın adı geçen mektebe kaydolması için ikamet edecek yeri olmadığından, mektebin sadece gündüz eğitimi verdiği için mektebe kabul edilemeyeceği kendisine bildirilmiştir.¹¹ Kosova Vilayetine bağlı Preşova'dan Receb bin Ömer'in ikiz dilsiz çocuklarıyla ilgili müracaatı,¹² Diyarbakır'dan sağır dilsiz olarak dünyaya gelmiş ve sonradan yanarak sakat kalmış Kadri bin Abdullah'ın müracaatları yine mektebin yatılı kısmının olmaması sebebiyle reddedilmiştir.¹³

Sivas'taki müracaat da diğerleri gibi mektebin yatılı olmama durumuyla alakalıdır. Sivas'ın Zaviye-i Ali Baba Mahallesi'nde ikamet eden 11 yaşındaki sağır dilsiz Ali Rıza'nın, Dilsizler Mektebine kabul edilmesi için Sivas Belediyesi, Maarif Müdüriyeti'ne durumu bildiren bir arzuhalini 27 Nisan 1902 tarihinde gönderdi. Yoksul olan bu ailenin mektebe kabul edildiği takdirde merhamet sahibi kişiler tarafından sahip çıkılması ile eğitim hayatına devam edebileceği de bu arzuhalde ayrıca bildirildi. Maarif Nezareti bu arzuhale cevap olarak; İstanbul'da bulunan Dilsizler Mektebi yatılı olmayıp sadece gündüz eğitimi verdiği için Dilsiz Ali Rıza'nın İstanbul'da barınabilecek bir yer tedarik edebilirse Dilsizler Mektebine kabul edilebileceğini 17 Haziran 1902'de bildirdi.¹⁴

Sağır Dilsiz Mektebine İstanbul dışından müracaatlarda kalacak yer sıkıntısı olanlar alınmadığı gibi herhangi bir bulaşıcı hastalığı olanlar da alınmamıştır. Bu özel durum 1915 yılında çıkarılan Sağır Dilsiz Nizamnamesine şart olarak da konulmuştur. 21 Ekim 1897'de Tokat Mutasarrıflığı tarafından Maarif Nezareti'ne Tokatlı Dilsiz Abdullah'ın Dilsiz Mektebine ka-

9 BOA, (Dâhiliye Nezareti Mektûbî Kalemi) DH. MKT, 1104/44.; BOA, MF. MKT, 949/49.

10 BOA, MF. MKT, 1130/30.

11 BOA, MF. MKT, 346/68.

12 BOA, MF. MKT, 870/6.

13 BOA, MF. MKT, 969/21.; BOA, DH. MKT, 1135/ 5.

14 BOA, MF. MKT, 636/3.

bulü ile ilgili başvurusuna, 6 Kasım 1897’de bulaşıcı hastalık taşıması sebebiyle mektebe kabul edilemeyeceği cevabı verilmiştir.¹⁵ Belgede bulaşıcı hastalığının ne olduğu ve bulaşıcılığının ne derecede olduğu belirtilmemektedir.

Her ne kadar öğrencilerin bir kısmı mektebin yatılı olmamasından dolayı eğitim olanaklarından yararlanamamış olsa da İstanbul’daki sağır dilsiz ve âmâ çocuklar için açılan mektep bazı çocuklar için bir fırsat yaratmıştır. 1889 yılında Osmanlı Devleti’nde ilk kez açılan Sağır Dilsiz Mektebine II. Abdülhamid’in desteği şüphesiz bir gerçektir. Padişahın bizzat kendisi Sağır Dilsiz ve Âmâ Mektebi öğrencileriyle ilgilenmiş ve yardımlarda bulunmuştur.¹⁶ 29 Mayıs 1893 tarihli bir belgede Âmâ Hafız Halil Bey ve Dilsiz Kasapzâde Muhiddin Bey kendilerine yapılan yardımlara karşılık arkadaşları adına hem Padişah II. Abdülhamid’e hem de dönemin Maarif Nazırı Zühdü Paşa’ya teşekkür ve minnetlerini şu şekilde bildiren bir arıza yazmışlardır.

Padişahım Çok Yaşa!

Sevgili merhametli Padişahımız Gazi Abdülhamid Han Efendimiz Hazretlerinin inayet buyurdıkları ihsân-ı şâhânelerini bugün memûr-ı mahsûsî efendiler marifetiyle cümlemize tevzî olundu. İşte aceze şâkirdân kullarınca kalbimizde hâsıl olan ve bunca nimetin dahi teşekkürünü bildirmek üzere dilimiz döndüğü kadar ve daima borçlu bulunduğumuz duayı emr-i âfiyet hazret-i padişahiye yâd ve tekrar eyleriz. Ve bulunduğumuz bu mektebde talim ve terbiyemiz husûsunda masrûf [harcanılmış olan] buyrulan cümle himemât-ı celilelerinden dolayı Maarif Nazırı Devletli Zühdü Paşa Hazretlerine dahi ayrıca teşekkürler beyanıyla bu arzümüzü takdim ederiz.¹⁷

2. Âmâ Mektebine Müracaata Dair Arzuhaller

Sağır dilsiz bireylere nazaran hayatları çok daha zor olan âmâlar için de eğitim sıkıntılı bir süreç olmuştur; çünkü Âmâ Mektepleri de Sağır Dilsiz Mektepleri ile aynı kaderi yaşamıştır. 30 Eylül 1889 yılında ders dönemine başlayan Sağır Dilsiz Mektebinden yaklaşık iki yıl sonra 17 Mart 1891 tarihli bir irade ile Sağır Dilsiz Mektebine bağlı gündüz eğitimi veren Âmâ Mektebi açılmıştır.¹⁸ Uzun bir süre sadece İstanbul’da olması ve yatılı imkânı olmaması İstanbul dışındaki bireyleri mağdur etmiştir. Manastır’da yaşayan Mümtaz bin Cemil’in arzuhali sağır dilsiz öğrencilerin müracaatına benzemektedir. Hamza Bey Mahallesi’nde 5 numaralı

15 BOA, MF. MKT, 377/11.

16 Sağlam Tekir, “Osmanlı Devleti’nde Sağır Dilsiz ve Âmâların Eğitimi ve Toplumsal Hayattaki Roller (1889-1922)”, 121.

17 BOA, Yıldız Perakende Evrakı Maarif Nezareti Maruzatı (Y. PRK. MF), 2/80.

18 Sağlam Tekir, “Osmanlı Devleti’nde Sağır Dilsiz ve Âmâların Eğitimi ve Toplumsal Hayattaki Roller (1889-1922)”, 121-122.

hanede kayıtlı olan Mümtaz bin Cemil iki gözünden âmâ, yetim ve fakir olduğundan bahsederek eğitim hayatını sürdürmek için mektebe kaydolmak istediğini bildirmiştir. Bu haliyle normal mekteplerde okumasının mümkün olmadığı, ancak sağır dilsiz ve âmâlar için kurulan mekteplerde okuyabileceği belirtilmiş lakin bulunduğu bölgede bu amaca hizmet eden özel bir eğitim kurumu olmadığı, bu yüzden de talebinin kabul edilemeyeceği 1909 Ağustos'unda kendisine bildirilmiştir.¹⁹

3. Sağır Dilsizlerin İş Hayatına Katılımlarına İlişkin Arzuhaller

Sağır dilsiz ve âmâ gençlerin işe alınmaları her kurum için uygun değildi. Sağır dilsizler genellikle müretteplik, tesviyecilik, hakkaklık, kunduracılık, ince marangozluk gibi işlerde çalışıyorlardı. Tophane gibi top döküm fabrikalarında çalışmaları uygun bulunmayabiliyordu. Bu yüzden Tophane-i Âmire Müşiriyeti, Sağır Dilsiz ve Âmâ Mektebinden mezun olanların idareleri altındaki fabrikalarda harp mühimmatları imal edildiğinden bu fabrikalarda istihdam edilmelerinin kabul edilemeyeceğini; fakat farklı alanlarda üretim yapan fabrikalarda istihdam edilmelerinin onlar için daha uygun olacağını Maarif Nezareti'ne bildirmiştir. Bunun yanı sıra görme engelli çocukların ise fabrikalarda dahi dolaşmamaları yalnız 5-6 tane dilsiz çocuğun sanayi-i bahriyede münasip işlerde istihdam edilebilecekleri bildirildi.²⁰

Babasının sağlık sorunlarından dolayı mektebi yarıda bırakmak zorunda kalan engelli bir öğrencinin sonrasında iş bulabilme telaşını gösteren bir arzuhal dönemin engelli bir bireyin durumu göstermesi açısından önemlidir. Rüşdiyede son sınıf öğrencisi olan Sadık, Rüşdiye Mektebi idaresine mektebi bırakmak mecburiyetinde olduğunu bildirir bir dilekçe yazmıştır. Bu dilekçeye karşılık yeni bir takrir kaleme alınarak Sadık isimli öğrencinin babasının sağlık durumundan dolayı mektepten ayrılmak zorunda kaldığı ifade edilmiş ve onun da mezun olacak diğer öğrenciler gibi fabrika-i hümayuna yerleştirilmesi istenmişti.²¹ Sadık için istenen fabrika-i hümayuna yerleştirilme işinin çözümlü çözümediği kesin olmamakla birlikte bu dönemde sağır dilsiz çocukların Osmanlı fabrika-i hümayununda işe alındığına dair örnekler vardır. Bu şekilde iş bulmalarında şüphesiz Sağır Dilsiz ve Âmâ Mektebi Müdürü olan Sabri Bey'in de etkisi vardı. 1895-1896 yılının eğitim öğretimi sonrasında Sabri Bey, mezun olacak 5 dilsiz öğrencinin fabrika-i hümayuna yerleştirilmelerini talep etmiştir. Hatta bu durumu yazılı olarak ilan edeceğini duyurmak için de nezaretten izin istemiştir.²²

19 BOA, Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Belgeleri (DH. MUİ), 9-1/42.

20 BOA, MF. MKT, 323/76.

21 Başkanlık Osmanlı Arşivi [BOA], Maarif Nezareti Mektûbî Kalemî (MF. MKT), 323/76.

22 BOA, MF. MKT, 323/76.

4. Sağır Dilsiz ve Âmâlara Üniforma Sağlanmasına İlişkin Arzuhaller

Bir diğer arzuhal örneği de okul idaresi tarafından sağır dilsiz ve âmâ öğrencilerin kılık kıyafetine dair yazılan dilekçedir. Sağır Dilsiz ve Âmâ Mektebinde zaman zaman öğrencilere okul üniformaları olan kırmızı renk kıyafet giydirilmesi konusuna riayet edilmediği durumlar olmuştur. Söz konusu renkteki üniformanın giyilmediği zamanlarda sağır dilsiz ve âmâ öğrencilerin kazalara maruz kaldığı üzücü olaylar da yaşanmıştır. Beyazıt civarında 13 yaşındaki Petri adlı Dilsiz Mektebi öğrencisine tramvay çarpması sonucu çocuk hayatını kaybetmiştir.²³ Yaşanan olaylar sonucunda öğrencilere kırmızı renk kıyafet giydirilmesi konusunda okul idaresi uyarılmış,²⁴ buna karşılık okul idaresi de gerekli yerlere dilekçeler yazarak halkın bilinçlendirilmesini istemiştir.²⁵ Belki de Petri'nin bu şekilde ölmesi, kendisinden sonra mektebe devam eden dilsiz çocukların kazalara maruz kalma riskini azaltmıştır.

5. Ekonomik Yardım Talep Eden Arzuhaller

Engelli ihtiyaç sahiplerinin padişaha yaptığı arzuhal sonucunda padişahın uygun gördüğü bu kişilere mali destek sağladığı da görülmektedir. Padişahlar, hem vergi vermeleri hem de bağılıkları karşılığında halkına adalet ve refahı sağlamaktaydı. Padişah ve tebaası arasındaki sembolik ilişkiyi ifade eden “*padişah ihsanı*” diyebileceğimiz atiyeler vardı. İhtiyaç sahibi olanların padişaha yazdığı arzuhal neticesinde padişah tarafından uygun görülürse bu kişilere mali yardım sağlanırdı. Elbette ki bu yardım kurumsal yardım veya sosyal güvenlik kıstasları karşısında ancak tesadüfi olarak işlem görebiliyordu. 1777 yılında İstanbullu bir ailenin fiziksel engelli bir çocuk dünyaya getirmesiyle birlikte kendisine aylık 10 akçe verilmiş olması devlet bahşişine bir örnek olarak verilebilir. Ailenin İstanbul'da yaşamasının kendisini ifade edebilmesinde ve arzuhal yazabilmesinde etkili olduğunu düşünebiliriz. Aksi takdirde Anadolu'nun ücra bir yerinde engelli çocuk dünyaya getiren bir ailenin arzuhal yazması-yazabilmesi hatırına gelmeyebilirdi. Bu noktada İstanbul'da doğan engelli bir bireyin diğer bölgelerde doğan engelli bireylerden daha şanslı çocuklar olduklarını söyleyebiliriz.²⁶

Osmanlı Devleti'nde vakıflar ve birtakım dini uygulamalar ile yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine yardımlar yapılmıştır. Vakıflar da 19. yüzyıla kadar geniş bir uygulama alanı bulmuş; devlet yerine getirmekte güçlük çektiği veya tamamen kendi alanı dışında gördüğü bir takım

23 BOA, MF. MKT, 160/52.

24 Ramazan Günay - Halil İbrahim Görür, “Osmanlı Devleti'nde Sağır Dilsiz ve Âmâ Mektebi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* 32/53 (2013): 61.

25 BOA, MF. MKT, 160/52.

26 İzi Karakaş Özbayrak, *II. Abdülhamid Döneminde Uygulanan Sosyal Yardım Politikaları (1876-1909)-Fiziksel Engelliler, Kazazede ve Depremzedeler* (İstanbul: Libra, 2011), 27.

kamu hizmetlerini bu sayede yerine getirmiştir. Vakıf hizmetleri din, dil, ırk farkı gözetilmeksizin gerçekleştirildiği için toplumun bütün kesimine faydalı olmuştur. 19. yüzyılda ise yoksullara yardım olgusu kanıksanmaya başlanmış ve devlet merkezli sosyal yardım uygulamaları modern devletin işlevleri arasına girmiştir.²⁷ Bu uygulamalardan bir tanesi muhtâcîn maaşıdır. Muhtâcîn maaşı ile birlikte devlet, yoksullara belli bir yönetmelik dâhilinde olmamakla birlikte maaş bağlama yükümlülüğü altına girmiştir. Özellikle II. Abdülhamid döneminde Hazine-i Maliye-i Celile tahsisatları arasında bulunan “*muhtâcîn tertibi*”nin ve bu tertipten ödenen muhtâcîn maaşının maddi açıdan zor duruma düşmüş olan kişilere aktarılan önemli bir kaynak olduğu anlaşılmaktadır.²⁸

Görme engelli Hâfız Yusuf Ağâh Efendi devletin muhtâcîn maaşı imkânlarından faydalanan biriydi; ihtiyar ve alfil olduğunu ve maaşının yetersizliğini dile getiren Âmâ Hâfız Yusuf Ağâh Efendi, Bâbîâli’ye başvurarak maaşının yükseltilmesini istemiştir. Yusuf Ağâh Efendi hazineден yoksullara ödenen muhtaç bütçesinden 100 kuruş maaş almaktaydı. Dilekçesi üzerine merhamete layık görülerek maaşı 300 kuruşa yükseltilmiştir.²⁹ Erzincanlı merhum Abdurrahman Ağanın dilsiz iki çocuğuna da her birine on beşer kuruş olmak üzere muhtâcîn maaşı bağlanmıştır.³⁰

Osmanlı toplumunda kadınların toplumsal hayata katılmaları, meslek edinmeleri yaygın olmamakla birlikte yok da değildir; fakat kadınlar hayatlarını daha çok eşleri üzerinden devam ettirmişlerdir. Dolayısıyla eşini kaybetmiş bir kadın ekonomik sıkıntılar içerisinde girebiliyordu. Bu noktadan sonra kadınlar için hayat daha da zorlaşıyordu. Selanik’teki Ayşe Hatunun arzuhalı bu bağlamda değerlendirilebilir. Sulhiye Mahallesi’nde yaşayan Ayşe Hatun, sağır oğlu İbrahim’in bakımı için Selanik Vilayetinden yardım istemiştir. Ayşe Hatunun gerekçesi; eşinin belediyede süpürgecilik işinde çalışırken merhum olması ve geçinemeyecek duruma düşmeleriydi. Selanik belediyesi bu istekle alakalı olarak bir takım araştırmalar yapmış ve Ayşe Hatunun gerçekten yardıma muhtaç olduğuna karar vererek İbrahim’e belediye sandığından 30 kuruş maaş tahsis edilmesine karar vermiştir.³¹

27 Hürü Sağlam Tekir, “Toplumsal Hayatta Karşılaştıkları Zorluklarla Osmanlı Devleti’nde Sağır, Dilsiz ve Âmâlar”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 3/7 (2016): 61.

28 Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet-Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*, (İstanbul: İletişim, 2011): 53-56.

29 BOA, İrade Maliye (İ. ML), 39/1318.; Hıdır Kadircan Keskinbora, *Mehmet Esat Işık Paşa Hayatı, Tıp Tarihimizdeki ve Türk Oftalmoloji Tarihindeki Yeri ve Katkıları* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2006), 57-59; BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 1553/116429.

30 Mehmet Ali Düzgün, *Sultan II. Abdülhamid Döneminde Muhtacın Maaşı Uygulaması* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009), 31.

31 BOA, DH. MKT, 245/44.

İş kazaları sonucu uzuvlarından birini ya da birkaç tanesini sakatlayan veya kaybeden vatandaşlar da mevcuttur. Bu gibi durumlarda devlet bu kişiye maaş tahsis ediyordu; fakat verilen bu maaş her zaman yeterli olmayabiliyordu. Âmâ Ahmed Tevfik, şose inşası esnasında sol kolu ile gözünü sakatladığından dolayı kendisine belediyeden 90 kuruş maaş tahsis edilmiştir. Fakat tahsis edilen bu paranın kendi ihtiyaçlarını karşılamaya kâfi gelmediğinden artırılması için 8 Eylül 1891 tarihinde Mamuratül Aziz Vilayetine bir arzuhal yazmıştır. Arzuhaline cevap alamayınca eşi Emine Hatun da sadarete bir arzuhal yazmıştır. Arzuhalinde kendilerine tahsis edilen maaş ile geçinemediklerini ve zam yapılmasını ya da kendisine de bir miktar maaş tahsis edilmesini talep etmiştir.³² Karı koca bu şekilde seslerini duyurma yolunu tercih etmişlerdir. Çabalarının olumlu bir sonuca ulaşip ulaşamadığı ise merak konusudur.

Osmanlı Devleti'nde ikiz çocuğu olanlara ve ihtiyaç sahiplerine devlet belirli bir aylık ödemekteydi. II. Abdülhamid döneminden önce de bu maaş veriliyordu; fakat bu dönemde kendisine daha geniş bir yer bulduğunu söyleyebiliriz. Ödenen bu maaşa *tev'em maaşı* denmekteydi. *Tev'em maaşı* muhtâcîn maaşının içerisinde yer alıyordu. İkiz ve üçüz çocuklar ile annelerine verilen bu yardım din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin tüm Osmanlı tebaasına veriliyordu. Bu maaşı alabilmenin tek şartı "*muhtâcînden*" olup, "*fakr û zarûrete düçâr*" olmaktı.³³ Hem ikiz çocuğu olup hem de görme engelli olması Âmâ Hâfız Mustafa Efendiyi muhtâcîn maaşından faydalanmaya yönlendirmişti. Âmâ Hâfız Mustafa bu muhtâcîn hakkını ikiz çocukları üzerinden kullanmıştır. Mamuratü'l Aziz Vilayetine 1 Haziran 1893'te, ikiz çocuklarına maaş tahsisi isteğinde bulunan bir arzuhal yazmış; yazdığı bu arzuhal karşısında herhangi bir şey tahsis olunmadığı için ikinci bir arzuhal daha yazmıştır. İkinci arzuhalden sonra gereğinin yapılmasına karar verilmiştir.³⁴

Muhtâcîn maaşı ile ilgili arzuhal örneklerini çoğaltmak mümkündür. Yakovalı Dilsiz Şakir'e muhtâcîn tertibinden 200 kuruş maaş memleketinde almak üzere 16 Haziran 1908'de irade-i seniyye ile tahsis edilmiştir. Dilsiz Şakir maaşını her ay düzenli olarak Kosova Vilayetinden tahsil edecekti; fakat Kosova Vilayeti bütçesi mevcut muhtâcîn maaşlarını bile ödeyemiyordu. Bunun üzerine 6 Kasım 1908'de Kosova Vilayetinden Maliye Nezareti'ne gönderilen tahriratta Yakovalı Dilsiz Şakir'e tahsis olunan 200 kuruş maaşın Kosova Vilayet bütçesinden ödenmesinin mümkün olmadığı bildirildi.³⁵

32 BOA, DH. MKT, 248/37.

33 Gül Hanım Cengiz, "II. Abdülhamid Dönemi Bir Sosyal Yardım Uygulaması: *Tev'em Maaşı*", *OTAM* 41 (2017): 57.

34 BOA, DH. MKT, 61/11.

35 BOA, Rumeli Müfettişliği Makamat Evrakı (TFR. I. MKM), 32/3169.

Bir başka örnek ise Musul eşrafından Mehmed Efendiye ait olan arzuhaldir. Hz. Muhammed'in soyundan gelen Musul eşrafından Mehmed Efendi'nin ailesi ile iki çocuğunun sağır dilsiz olmalarından dolayı hayatlarını temin etmeleri için Musul Vilayeti İdare Meclisi'nin 26 Nisan 1895 tarihli mazbatasına binaen Mehmed Efendi ve ailesine maaş bağlanmasına karar verildi.³⁶

Muhtâcîn maaşını ilk kez talep eden ailelerin yanı sıra muhtâcîn maaşı almakta olup hala geçim sıkıntısı çeken ve maaşı artırılan ailelere ait arzuhal örnekleri de mevcuttur. Örneğin, Seyyid Mehmet Efendi'nin oğlu Seyyid Yahya Efendi 9 Aralık 1899'da Sadarete başvurarak erkek ve kız kardeşi ile dilsiz sağır olmalarından ötürü iş-güç yapamadıkları için çok zor durumda bulduklarından kendilerine tahsis edilen 90 kuruş maaş ile idare edemediklerini bildirmiştir. Musul Vilayeti İdare Meclisi yaptığı tahkikatta bu kişilerin gerçekten zor durumda olduklarını tespit ederek maaşlarına bir miktar zam yapılmasını Sadarete teklif ederken;³⁷ 1901 yılında Cibali mevkiindeki Karanlık Mescid Fırın Sokakta on iki numaralı hanede ikamet eden âmâ İsmail'in 54 kuruşluk muhtâcîn maaşı bir hususi irade ile 100 kuruşa yükseltilmiştir.³⁸

Görme engellilik aynı zamanda ekonomik sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Özellikle aile desteği olmadığı durumlarda görme engelliler için hayat daha da zorlaşmaktadır. Âmâ Derviş İbrahim hem görme engelli olduğu için hem de ekonomik durumu çok kötü olduğu için bir miktar atıye ile kirasının ödenmesini Sadareten istemiştir.³⁹ Fakat isteğinin yerine getirilip getirilmediği ile ilgili herhangi bir yazışmaya rastlanmamıştır.

Dini günlerin Osmanlı toplumundaki yeri ayrıdır; çünkü bu günlerde padişahın ve ailesinin daha çok yardım ve ihsanlarda buldukları aşikârdır. Böyle bir uygulamayı fırsat bilen Dilsiz Salih Efendi Ramazan ayı gelmesi münasebetiyle kendisine yardım yapılması hususunda 25 Eylül 1908 yılında Sadarete başvurmuştur. Dilsiz Salih'in zarureti göz önünde bulundurularak kendisine 100 kuruş maaş verilmesine karar verilmiştir.⁴⁰

1900'lü yıllarda görme engelli bireylerin ilgili kurumlara yönelik yardım istekleri gelmeye devam etmiştir. Kastamonu ve Kudüs'ten yardım için arzuhaler yazılmaya devam etmiştir. Bunlardan ilki Kastamonu'nun Cide Kazasına bağlı Abdülkadir Karyesi ahalisinden olan Hasan bin Muhammed'e aittir. Hasan bin Muhammed, âmâ ailesinin iaşeden aciz bulunduğu

36 BOA, DH. MKT, 402/ 56.

37 BOA, DH. MKT, 2288/ 126.

38 Özbek, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet*, 56.

39 BOA, DH. MKT, 250/37.

40 BOA, DH. MKT, 2615/ 73.

hasebiyle kendilerine münasip miktarda maaş tahsis edilmesini 21 Temmuz 1901’de Dâhiliye Nezareti aracılığı ile talep etmiştir.⁴¹ İkinci bir yardım isteği Kudüs ahalisinden olan görme engelli Şeyh Osman’dan gelmiştir. 23 Temmuz 1905 tarihinde bir arzuhal yazan Şeyh Osman maddi durumunun iyi olmadığından devletin muhtaç kimselere vermekte olduğu muhtâcîn maaşından faydalanmak istediğinden bahsediyordu. Durumu gözden geçirilen Şeyh Osman’a Maliye Nezareti’nce 30 kuruş maaş tahsis edilmesine karar verildi.⁴²

Sağır dilsizlerin Sadarete gönderdikleri arzuhallerin çoğunda eğitim almalarının sağlanması, maddi yardım yapılması gibi konular ön plana çıkarken Yanyalı Babacanzâde Dilsiz Ahmed Efendi farklı bir istekle arzuhalini kaleme almıştı-aldırmıştı. Yanyalı Babacanzade Dilsiz Ahmed Efendi, işlerin adil bir şekilde yürütülmediğinden şikâyetçiydi. Bu sebeple de işlerin adilane bir şekilde yürütülmesi için hukukunun korunması hususunda bir talepte bulunmuştu. Birtakım incelemeler yapıldıktan sonra durum Sadaret tarafından uygun görülerek gereğinin yapılması Yanya Valiliğine bildirildi.⁴³

Engelli bir çocuk annesi olmak bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Fatma Hanımın yaşamış olduğu hadiseden tam da burada bahsetmek yerinde olacaktır. Safranbolulu Fatma, fakir olduğu gerekçesiyle iaşesini karşılayamadığı için oğlunun münasip bir yerde istihdamını Sadareten talep etmekteydi. Verilen cevapta Feshâne veya Dikimhânede istihdamının konuşma yetisine sahip olmadığı için mümkün olmadığından, fabrika-yı hümayunda veya diğer askeri hizmetlerde ise can güvenliği sebebiyle istihdamının mümkün olmadığından kendisinin İstanbul’da bulunan Dilsiz Mektebine kayıt ettirilmesine karar verildiği belirtilmekteydi.⁴⁴

Zor durumlarda aile desteği önemlidir. Görme engelli bireyler için ailelerinin desteği daha da önemlidir. Yalnız kaldıkları zaman veya ekonomik anlamda gelirleri olmadığında hayatları sıkıntılar içerisine giren âmâlara bir örnek Ayşe isimli hanım verilebilir. Abisi Hasan ile birlikte yaşayan görme engelli Ayşe Hanım, abisinin askeriyede uzun süre kalacak olmasından dolayı endişeye düşmüşlerdi. Bu durum üzerine abisi Hasan, Vâlâ-yı Seraskeriyeye bir arzuhal yazarak kardeşine maaş tahsis edilmesini istedi.⁴⁵

Muhtâcîn maaşı ile alakalı arzuhal örnekleri göz önüne alındığında devletin, yoksullaşan tebaasını koruma altına alması gerektiği fikrinin yerleşmiş olduğunu görebiliriz. Üzerinde du-

41 BOA, DH. MKT, 2516/110.

42 BOA, BEO, 2650/198743.

43 BOA, DH. MKT, 1440/80.

44 BOA, DH. MKT, 2378/123.; BOA, DH. MKT, 2388/69.

45 BOA, Sadaret Mektûbî Kalemi (A. MKT), 74/88.

rulması gereken başka önemli bir husus da devlet, muhtâcîn maaşı uygulamasını merkezi devletle ahali arasında “bürokratik” ve “seküler” bir ilişki zemini üzerine oturtmuş olmasıdır.⁴⁶

6. Sağır Muallimlerin Emekli Edilmelerine Dair Arzuhaller

Osmanlı Devleti’nde çeşitli mekteplerde görev yapmakta olan sağır muallimler bulunmaktaydı. Fakat sağırlık durumları zaman zaman mektep içerisinde bir takım olumsuzluklara sebebiyet verdiğinden Maarif Nezareti’ne şikâyet dilekçeleri yazılmıştı. Devlet şikâyetleri dikkate alarak sağır muallimlere gereken uyarıları yapmış ve yer değişikliği yapılacağı konusunda da uyarılmış, hatta görevden alınanlar dahi olmuştur.

Şikâyet durumuna bir örnek olarak Ankara Vilayeti tarafından Maarif Nezaret-i celilesine yazılan dilekçe verilebilir. Dilekçede Kayseri Rüşdiyesi Muallim-i Evveli Ömer Efendiden bahsedilmektedir. Sağır olan Ömer Efendinin ve yine aynı okulda görev yapan Muallim-i Sâni Ahmed Efendinin dikkatsiz olduğuna değinilerek eğer böyle devam ederlerse Talas Mekteb-i Rüşdiyesi hocalarından Mustafa Efendi ile becayış yapacakları konusunda 5 Ocak 1889 tarihinde uyarı almışlardı.⁴⁷ Fakat Ömer Efendinin sağır olması Talas Rüşdiyesinde de istihdamına engel olacağından emekli olmasına Ankara Vilayeti tarafından 24 Ocak 1889 tarihinde karar verildi.⁴⁸

Sonuç

Sağır dilsiz ve âmâlara ve ailelerine ait arzuhaller incelendiğinde; arzuhallerin genellikle ekonomik, eğitim ve özel durumlarından kaynaklı oldukları göze çarpmaktadır. Bu arzuhallerin bazen engelli bireylerin kendilerinin bizzat yazdığı, bazen de ailelerinin yazdığı, bazı durumlarda da Maarif Nezareti ya da Maliye Nezareti aracılığı ile yazıldıkları görülmektedir. Eğitim ile alakalı arzuhallerin Midilli, Aydın, Edirne, Urla, Erzurum, Kudüs, Manastır, Kosova, Diyarbakır ve Sivas’tan yazıldıkları tespit edilirken ekonomik sebeplerden kaynaklı arzuhaller ise Yanya, Kudüs, Kastamonu, Kosova, Selanik ve Safranbolu’dan yazılmıştır. Arzuhallerin çoğunluğunun Rumeli Vilayetlerinden yazılmış olması buradaki ailelerin ya da sağır dilsiz ve âmâ bireylerin devletin imkânlarının daha çok farkında olduklarını ve bunun sonucunda da imkânlardan daha fazla faydalandıklarını düşündürmektedir.

Eğitime dair yazılan arzuhallerde, mektebe kayıt yaptırılmak istenen çocukların yaş sınırının yüksek olduğu tespit edilmekle birlikte bu yüksekliğin sebebinin mektebin geç açılmasından ziyade sadece İstanbul’da ve yatılı olmaması ve ekonomik yoksulluktan kaynaklandığı

46 Özbek, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet*, 59.

47 BOA, Maarif Nezareti Mektûbi Kalemî (MF. MKT), 105/55.

48 BOA, MF. MKT, 105/80.

incelenen belgeler neticesinde ortaya çıkmaktadır. Yine bu bilgiden yola çıkarak İstanbul'daki sağır dilsiz ve âmâ çocukların eğitimden yararlanma fırsatlarının diğer bölgelerdeki çocuklara nazaran daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Genel anlatılar içerisinde mektebe müracaat ile alakalı arzuhalleri daha çok sağır dilsizlerin yazdığı-yazdırıldığı, ekonomiye dair arzuhallerin ise daha çok âmâlar tarafından yazıldığı-yazdırıldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen bir konu da muhtâcîn maaşı ve tev'em maaşı gibi maaşlarla II. Abdülhamid döneminde sosyal devlet olgusunun iyice kanıksandığı ve uygulandığıdır. Tabii ki bu maaşlar aileler için her zaman yeterli olmayabiliyordu. Uygulamada önemsenen bir durum, devletin denetim birimlerinin engelli ihtiyaç sahibi olanların belirtmiş oldukları zor durumlarının gerçekten doğru olup olmadığını titizlikle araştırıyor olmalarıydı. Bu maaşlarla devlet toplumun belki de daha az şanslı insanları olarak görülen engelli bireylerine yardım elini uzatıyordu. Bu durum Nadir Özbek'in de deyimiyle "*Osmanlı refah sisteminin monarşik temsili*" olarak da değerlendirilebilir.

Özellik arz eden bir husus da engelli bireylere sahip olan ailelerin içinde buldukları romanesk bir hüzdür. Aileler çocuklarının özellikle eğitim fırsatından yararlanmasını istemektedirler. Buradaki en önemli sebep kendileri öldükten sonra çocuklarının bir meslekle uğraşıyor olabilmeleri ve hayatlarını bir şekilde idame ettirmeleri idi. Devletin bu çocuklar için bir çözümü vardır; fakat bu engelli bireylerin yapabileceği bir meslekleri olursa daha rahat edeceklerdi. Ve belki de anne babalar huzurla hayata gözlerini kapayacaklardır.

Toplumsal cinsiyet bağlamında, sağır dilsiz ve âmâlar içerisinde kız çocuklarının eğitim almaları için müracaat edildiği/ettiği bir arzuhale rastlanmazken, ekonomik ve sosyal sıkıntılar bağlamında yazılan arzuhaller de söz konusudur. Bu bulgu Osmanlı toplumunun geleneksel toplumsal cinsiyet yapısı ile de ilişkilendirilebilir. Sağlıklı kız çocuklarının bile eğitim haklarını tam olarak kullanmalarına çoğunlukla fırsat verilmemişken, bu dönemde sadece ülkenin belirli noktalarındaki Sağır Dilsiz ve Âmâ Mekteplerine gitmeleri beklenemezdi. Kadınların en azından ekonomik anlamdaki yoksulluklarını devlete bildirmeleri ve karşılığını bulması da bu dönem için sevindiricidir.

Yazılan arzuhalleri göz önüne alarak, sağır dilsiz ve âmâ çocuklar tarafından Osmanlı eğitim tarihinin yazılabileceğine dair çıkarımlarda bulunabiliriz. Sağır dilsiz ve âmâların sosyo-kültürel hayatları ve yaşamış oldukları sıkıntılarla ilgili çalışmaların günümüz insanları arasında engellilere dair farkındalık yaratmada yardımcı olacağı konusunda umutlanabiliriz.

Son olarak; arzuhallerin birçoğunda cevapların olmaması kesin bir söz söylemekten bizi alıkoysa da devletin o anki tepkisini tartışabilmemiz açısından önemlidir.

Kaynakça / References

Arşiv Belgeleri (Başkanlık Osmanlı Arşivi, BOA)

BOA. MF. MKT, 323/76.; MF. MKT, 323/76.; MF. MKT, 323/76.; MF. MKT, 160/52.; MF. MKT, 160/52.; MF. MKT, 191/92.; MF. MKT, 299/32.; MF. MKT, 391/30.; DH. MKT, 548/31.; MF. MKT, 656/37.; DH. MKT, 1104/44.; MF. MKT, 949/49.; MF. MKT, 1130/30.; MF. MKT, 346/68.; MF. MKT, 870/6.; MF. MKT, 969/21.; DH. MKT, 1135/ 5.; MF. MKT, 636/3.; MF. MKT, 377/11.; Y. PRK. MF, 2/80.; DH. MUİ, 9-1/42.; İ. ML, 39/1318.; BEO, 1553/116429.; DH. MKT, 245/44.; DH. MKT, 248/37.; DH. MKT, 61/11.; TFR. I. MKM, 32/3169.; DH. MKT, 402/ 56.; DH. MKT, 2288/ 126.; DH. MKT, 250/37.; DH. MKT, 2615/ 73.; DH. MKT, 2516/110.; BEO, 2650/198743.; DH. MKT, 1440/80.; DH. MKT, 2378/123.; DH. MKT, 2388/69.; A. MKT, 74/88.; MF. MKT, 105/55.; MF. MKT, 105/80.

Araştırma Eserleri

- Cengiz, Gül Hanım. “II. Abdülhamid Dönemi Bir Sosyal Yardım Uygulaması: Tev’em Maaşı”. *OTAM* 41 (2017): 57-78.
- Düzgün, Mehmet Ali. *Sultan II. Abdülhamid Döneminde Muhtacın Maaşı Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009.
- Gratien, Chris. “Osmanlı Talebelerinden Mektuplar ve Alternatif Eğitim Hikâyeleri.” *Kebikeç* 37 (2014): 7-18.
- Günay, Ramazan - Görür, Halil İbrahim. “Osmanlı Devleti’nde Sağır Dilsiz ve Âmâ Mektebi”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* 32/53 (2013): 55-76.
- Keskinbora, Hıdır Kadircan. *Mehmet Esat Işık Paşa Hayatı, Tıp Tarihimizdeki ve Türk Oftalmoloji Tarihindeki Yeri ve Katkıları*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- İpşirli, Mehmet. “Arzuhal”. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, III: 447-448. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı 1991.
- Özbayrak, İzi Karakaş. *II. Abdülhamid Döneminde Uygulanan Sosyal Yardım Politikaları (1876-1909)-Fiziksel Engelliler, Kazazede ve Depremzedeler*. İstanbul: Libra, 2011.
- Özbek, Nadir. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet-Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*. İstanbul: İletişim, 2011.
- Sağlam Tekir, Hürü. *Osmanlı Devleti’nde Sağır Dilsiz Ve Âmaların Eğitimi ve Toplumsal Hayattaki Roller (1889-1922)*. Doktora Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Sağlam Tekir, Hürü. “Toplumsal Hayatta Karşılaştıkları Zorluklarla Osmanlı Devleti’nde Sağır, Dilsiz ve Âmalar”. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 3/7 (2016): 59-71.
- Sarıyıldız, Gülден. *Sokak Yazıcıları Osmanlılarda Arzuhalle ve Arzuhalciler*, İstanbul: Derlem Yayınları, 2010.